

JACEK KNOPEK

Wydział Humanistyczny Politechniki Koszalińskiej

ORCID: 0000-0002-9878-5808

AFRYKA SUBSAHARYJSKA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ PRL

Afryka Subsaharyjska, zwana też Czarną Afryką, to terytoria położone na południe od Sahary, na których leży większość państw tego kontynentu. W okresie opisywanym w tym artykule wyróżniano w jego południowej części jeszcze tzw. Afrykę białą, głównie Związek Południowej Afryki, przekształcony następnie w Republikę Południowej Afryki¹. Na obszarze tym dominującą rolę pełniła ludność pochodzenia europejskiego. Poza obszarem zainteresowania autora tej pracy pozostaje Afryka arabska, czyli północna część kontynentu, gdzie wyróżnić można regiony Maghrebu i Maszreku².

Mimo że obecność mieszkańców ziem polskich na Czarnym Lądzie datuje się od pierwszych wypraw żeglarzy europejskich na ten obszar³, kontynent ten stał się obiektem zainteresowania Polaków – najpierw czynników państwowych, a później, wraz z upowszechnieniem się wyjazdów turystycznych, także liczniejszych grup społeczeństwa – dopiero w XX w. Szczególne miejsce w relacjach polsko-afrykańskich przyniósł okres PRL, tj. lata 1944–1989. Rola Czarnej Afryki w życiu naszego kraju i jego mieszkańców, widziana przez pryzmat polityki zagranicznej Warszawy tego okresu⁴, zostanie przedstawiona w niniejszym esej, który podzielono na pięć części, pozwalających – zdaniem

¹ Zob. A. Żukowski, *Polsko-południowoafrykańskie stosunki polityczne*, Olsztyn 1998; *idem*, *Diaspora polska w Republice Południowej Afryki w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, Olsztyn 2008.

² Różni autorzy w nieco odmienny sposób przedstawiają zasięg tych regionów, w tej pracy autor zalicza do Maghrebu Algierię, Maroko i Tunezję, a do Maszreku – oprócz azjatyckich państw arabskich – Egipt, Libię i Sudan. Zob. J. Knopek, *Migracje Polaków do Afryki Północnej w XX wieku*, Bydgoszcz 2001.

³ S. Gołąbek, *Związki Polski i Polaków z Afryką do roku 1945*, Warszawa 1978. Co prawda nie jest to nowe opracowanie, ale autor poprawnie przedstawia polskie zainteresowanie Czarnym Lądem do zakończenia II wojny światowej.

⁴ Formułując założenia polityki zagranicznej państwa, powołano się na definicję Jacka Ziemowita Pietrasia, który widział ją jako „proces formułowania i realizacji celów zewnątrzpaństwowych, odzwierciedlających interesy narodu i jego części składowych”: *idem*, *Polityka zagraniczna państwa* [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997, s. 52.

autora – na zasadnicze uchwycenie tego zagadnienia. Należy przy tym pamiętać, że cezura początkowa tej pracy jest stosunkowo nieostra, gdyż oznacza początek procesu kształtowania się polityki PRL wobec interesującego nas obszaru, natomiast końcowa – dużo bardziej konkretna, wyznaczona przez transformację systemową i zmiany polityczno-ustrojowe w Polsce. Zdecydowano się nie uwzględniać w tym artykule całego kontynentu afrykańskiego z uwagi na to, że państwa arabskie – i afrykańskie, i azjatyckie – stanowiły osobny⁵ obszar polityki zagranicznej Polski, ważniejszy niż Czarna Afryka, na obszarach określanych potocznie w warszawskim MSZ skrótem KR (kraje rozwijające się), który był dopełnieniem KS (krajów socjalistycznych) i KK (krajów kapitalistycznych)⁶.

Materiał przygotowany na podstawie wiedzy zaczerpniętej głównie z polskich archiwaliów, dokumentów i materiałów źródłowych, a także literatury przedmiotu, wspomnień oraz netografii. Najbardziej przydatne były niepublikowane wcześniej materiały zdeponowane w zbiorach warszawskich: Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Archiwum Akt Nowych oraz Instytucie Pamięci Narodowej. Nie bez znaczenia były także stosunkowo liczne opracowania, zarówno książki, jak i artykuły⁷. Zapoznanie się z nimi pozwoliło autorowi na zbudowanie tezy głównej, mówiącej o tym, że polityka PRL względem Czarnej Afryki nacechowana była nie tylko treściami ideologicznymi oraz żywiołowością relacji, lecz także wykazywała duży pragmatyzm w odniesieniu do celów krótko-, średnio- i długoterminowych.

⁵ Zob. J. Głuski, *Stosunki polsko-arabskie po II wojnie światowej*, Warszawa 1973; J. Piotrowski, *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989.

⁶ Syntetyczne ujęcia polityki zagranicznej PRL, chociaż niekiedy w zideologizowanej formule, podejmowano w całym okresie powojennym: *20 lat polityki zagranicznej Polski Ludowej*, red. A. Kruczkowski et al., Warszawa 1964; E.J. Palyga, *Dyplomacja Polski Ludowej 1944–1984 (kierunki – treści – mechanizmy)*, Warszawa 1986; *Polityka zagraniczna Polski Ludowej 1944–1984*, praca zbiorowa, Warszawa 1986; R. Kupiecki, K. Szczepanik, *Polityka zagraniczna Polski 1918–1994*, Warszawa 1995; K. Szczepanik, *Dyplomacja Polski 1918–2005: struktury organizacyjne*, Warszawa 2005; B. Grzełowski, *Dyplomacja polska w XX wieku*, Warszawa 2006; *Historia dyplomacji polskiej*, red. W. Materski i W. Michowicz, t. 6: *1944/1945–1989*, Warszawa 2010.

⁷ Zob. J. Knopek, *Stosunki Polski z krajami Afryki Zachodniej. Historia i współczesność*, Bydgoszcz 2008; *idem*, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013; *idem*, *From the History of Polish Contacts with Cameroon* [w:] *Poland's Relations with West Africa*, ed. Z. Łazowski, Warsaw 2004, s. 193–196; *idem*, *From the History of Polish Contacts with Ghana* [w:] *ibidem*, s. 213–215; *idem*, *From the History of Polish Contacts with the Countries of the Gulf of Guinea* [w:] *ibidem*, s. 241–244; *idem*, *From the History of Polish Contacts with Senegal* [w:] *ibidem*, s. 251–254; *idem*, *History of Polish Contacts with the „Sahel Region”* [w:] *ibidem*, s. 264–266; J. Knopek, *Przeszłość i teraźniejszość stosunków Polski z Republiką Liberii*, „Politeja” 2004, nr 2, s. 161–180; *idem*, *Przeszłość i teraźniejszość stosunków Polski z Republiką Senegalu*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2004, nr 5, s. 134–141; *idem*, *Przeszłość i teraźniejszość stosunków Polski z Republiką Ghany*, „Studia Polonijne” 2005, nr 26, s. 103–133; *idem*, *Polityka Polski wobec krajów arabskich w świetle notatki Kierownictwa MSZ z 1973 roku*, „Politeja” 2012, nr 19, s. 323–341; *idem*, *Stosunki polsko-kameruńskie: geneza, struktury, funkcjonowanie*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2013, nr 14, s. 20–42; *idem*, *Systemy parlamentarne wybranych państw arabskich i muzułmańskich w świetle notatki dla Kierownictwa MSZ z 1972 r.*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 2, s. 45–56; *idem*, *Polityka państwa polskiego wobec krajów rozwijających się w świetle planu pracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych na 1973 r.*, „Studia Gdańskie” 2013, t. 33, s. 111–129; J. Knopek, A. Ratke-Majewska, *Polityka Polski wobec państw Afryki Subsaharyjskiej w świetle planu pracy Departamentu MSZ na 1969 rok*, „Cywilizacja i Polityka” 2014, z. 12, s. 176–186; *idem*, *Polityka Polski wobec krajów arabskich w świetle planu pracy Departamentu MSZ na rok 1969*, „Studia Polonijne” 2014, t. 35, s. 67–81; J. Knopek, *25 lat polityki zagranicznej III RP wobec Afryki Subsaharyjskiej* [w:] *Polska polityka zagraniczna 1989–2014*, red. J. Knopek i R. Willa, Warszawa 2016, s. 292–325.

CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE POLITYKĘ PRL WOBEC AFRYKI SUBSAHARYJSKIEJ

Pierwotnymi czynnikami określającymi politykę PRL wobec Czarnej Afryki były formy historycznej obecności Polaków i Polski na tym obszarze oraz sytuacja międzynarodowa, w której funkcjonowało państwo polskie. Stopniowo, w miarę rozwoju obustronnych kontaktów dochodziły kolejne determinanty, odnoszące się do sfery gospodarczej, społecznej i kulturalnej. W mniejszym lub większym stopniu wyznaczały one stopień i formy zainteresowania Czarnym Lądem w polskich kręgach politycznych.

Doświadczenia historyczne odnoszące się do kontaktów Polski i jej mieszkańców z omawianym obszarem wypadały, w porównaniu z państwami zachodnioeuropejskimi, bardziej niż skromnie. W czasach nowożytnych wiedza Polaków o Afryce ograniczała się do informacji pochodzących z Biblii i przekazywanych w kościołach, nielicznych ekspozatów afrykańskich dostarczanych na zamek królewski czy na dwory polskiej magnaterii oraz do wrażeń i relacji pielgrzymów i podróżników, którzy jednak odwiedzali najczęściej wybrzeże północnoafrykańskie. Kontakty te przybrały na sile w XIX stuleciu, gdy mocarstwa rozbiorowe oraz państwa zachodnioeuropejskie inicjowały w Afryce wyprawy odkrywcze i prowadziły ekspansję polityczną. W przedsięwzięcia te wciągani byli także Polacy będący mieszkańcami tych państw. Swoje aspiracje do posiadania kolonii na Czarnym Lądzie zgłaszali m.in. Niemcy, wskutek czego mieszkańcy Pomorza, Śląska i Wielkopolski znaleźli się w Kamerunie, Togo i Namibii jako żołnierze wojsk kolonialnych II Rzeszy⁸. Nie spowodowało to jednak wzmożonej akcji osadniczej Polaków na tych obszarach. Większe znaczenie miała podjęta przez Francję akcja podboju Algierii, a także zainteresowanie Egiptem, ale kraje te należą do północnej, arabskiej, części kontynentu⁹. W rezultacie na tereny subsaharyjskie dotarły jedynie pojedyncze osoby z polskim rodowodem. Były wśród nich osobowości nietuzinkowe, jak Stefan Szolc-Rogoziński¹⁰, ale trudno powiedzieć, by Czarny Ląd został w tym okresie bliżej poznany przez Polaków. Większą grupę migrujących na ten kontynent, m.in. do Afryki Południowej, stanowiła ludność żydowska wywodząca się z ziem dawnej Rzeczypospolitej. Jednak w dużym stopniu nie czuła się ona przywiązana do polskich tradycji narodowych, nie była zatem ani czynnikiem oddziaływania naszego kraju na ten obszar, ani źródłem wiedzy o nim.

W okresie międzywojennym niektóre grupy społeczne, którym wtórowały elity polityczne, chciały włączyć się w nowy podział świata, czego następstwem miało być przy-

⁸ To właśnie z tej migracji wywodził się prezydent Republiki Togo, który był synem polskiego wojskowego i Afrykanki. Zob. J. Pawlik, *Mikołaj Grunitzky – syn Polaka u sterów Republiki Togijskiej* [w:] *Kontakty polsko-afrykańskie. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. A. Żukowski, Olsztyn 2005, s. 123–137.

⁹ Zob. J. Knopek, *Polskie wychodźstwo w Algierii do początku XX w.*, „Przegląd Orientalistyczny” 1999, nr 3/4, s. 163–176; *idem*, *Specyfika polskiego wychodźstwa ekonomicznego i wojskowego w Egipcie do początku XX wieku*, „Studia Polonijne” 2000, t. 21, s. 55–74.

¹⁰ Literatura poświęcona tej postaci jest stosunkowo szeroka. W ostatnim czasie przeznaczono na jej temat cały numer „Etnografii Nowej” 2021/2022, nr 11 (tamże starsza literatura przedmiotu).

znanie Polsce kolonii. W ówczesnych realiach międzynarodowych pomysł ten nie miał szans na realizację, niemniej wywołał dość powszechną dyskusję w różnych kręgach społecznych¹¹. Ponieważ najczęściej postulowano przyznanie II Rzeczypospolitej kolonii na Czarnym Łądzie, nastąpiła jego swoista popularyzacja nad Wisłą. Przygotowywano wystąpienia i wykłady poświęcone problematyce afrykańskiej (szczególnie o charakterze popularnym, obliczone na masowego odbiorcę), urządzano pogadanki dla młodzieży w szkołach (najczęściej średnich), utworzono szkołę kolonialną w Tczewie, powoływano organizacje i stowarzyszenia (Liga Morska i Kolonialna, Towarzystwo Polsko-Afrykańskie), napisano też wiele książek i artykułów na ten temat. Odwoływano się w medialnych apelach do społeczeństwa, poszukując potencjalnych kadr wśród ludzi, którzy mieli już wcześniejsze doświadczenia związane z Czarnym Łądem. Nie chcąc angażować instytucji państwowych, za pośrednictwem Ligi Morskiej i Kolonialnej organizowano różnego typu misje na tereny afrykańskie (Liberia, Angola, Madagaskar). W teren udało się nawet wysłać polskich osadników, którzy jednak gospodarowali na swych farmach bez większych sukcesów.

Wybuch II wojny światowej odsunął polskie aspiracje kolonialne na dalszy plan, choć interesowano się w tym czasie niektórymi terytoriami afrykańskimi. Był to efekt obecności części Polskich Sił Zbrojnych w regionie Maszreku, a od 1942 r. także zorganizowania obozów dla uchodźców ewakuowanych ze Związku Sowieckiego, zlokalizowanych m.in. we wschodniej i południowej Afryce. Były to stosunkowo liczne skupiska Polaków, sięgające kilku–kilkunastu tysięcy osób, które jednak po zakończeniu wojny opuściły kontynent (większość udała się na emigrację do krajów zachodnich, reszta powróciła do kraju). W tym czasie do Afryki przybyło kilka tysięcy osób, m.in. zdemobilizowanych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, którzy otrzymali propozycje zatrudnienia w koloniach, głównie brytyjskich. W dużej mierze osiedlali się oni w południowej części kontynentu, należącej do najbogatszych i najlepiej zorganizowanych jego obszarów. W okresie tym zaczęły się kształtować zbiorowości polonijne w Związku Południowej Afryki¹². W tym czasie międzynarodowy ruch komunistyczny w niewielkim stopniu penetrował Afrykę, a jego akcje miały charakter bardziej symboliczny aniżeli realny. Stąd polskie władze związane z PKWN, przybyłe nad Wisłę wraz z Armią Czerwoną, nie prowadziły żadnych przedsięwzięć dotyczących tej części świata.

Kiedy po zakończeniu wojny komuniści w Polsce rozpoczęli budowę reżimu politycznego wzorowanego na sowieckim, na obszarach położonych na południe od Sahary istniały tylko trzy podmioty mające cechy suwerenne: Etiopia, Liberia i Związek Południowej Afryki. Pozostałe kraje stanowiły części imperiów kolonialnych państw europejskich, o różnym stopniu zależności od nich. Polska, wyniszczona przez działania wojenne i w nowych granicach, ani nie była przygotowana na branie udziału w polityce

¹¹ Zob. Z. Bujkiewicz, *Aspiracje kolonialne w polityce zagranicznej Polski*, Zielona Góra 1998; M.A. Kowalski, *Kolonie Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005.

¹² Zob. A. Żukowski, *W kraju złota i diamentów. Polacy w Afryce Południowej XVI–XX w.*, Warszawa 1994.

afrykańskiej, ani do tego nie aspirowała¹³. Utrzymywanie się rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie, funkcjonowanie zbrojnego podziemia niepodległościowego, odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych, określenie relacji z Zachodem, zagospodarowanie Ziemi Zachodnich i Północnych, konsolidacja wewnętrzna, a nade wszystko utrzymanie totalitarnego systemu władzy nad Wisłą nie sprzyjało zainteresowaniu Afryką. Stan ten był także związany ze stosunkiem Moskwy, szczególnie Józefa Stalina, do tego kontynentu. Sowiecki dyktator słusznie uważał, że elity afrykańskie są słabe i zależne od mocarstw zachodnich. Dlatego zaangażowanie się Związku Sowieckiego i jego satelitów w sprawę Czarnego Łądu byłoby trudne ze względów logistycznych, bardzo kosztowne, a jego wynik byłby niepewny. Sowieci zakładali też, że nawet gdyby doszło do powstania nowych państw afrykańskich, byłyby one nadal zależne od swych dawnych metropolii pod względem ekonomicznym i społecznym, a stąd wiodła prosta droga do podległości politycznej. Dlatego koncentrowali się na pomocy polityczno-militarnej dla europejskich i azjatyckich ruchów komunistycznych, co wydawało się rokować lepiej aniżeli inwestowanie w słabe struktury narodowowyzwoleńcze Czarnego Łądu. Należy przy tym pamiętać, że Polska bezpośrednio po 1945 r. nie dysponowała ani odpowiednimi siłami, ani środkami, by podjąć aktywne działania na obszarach odległych od własnego terytorium. W rezultacie jej polityka zagraniczna okresu bezpośrednio po wojnie ograniczyła się do dwóch przedsięwzięć przeprowadzonych na obszarach subsaharyjskich. Pierwsze to repatriacja z nich do kraju tych Polaków, którzy wyrazili chęć powrotu. W tym celu utworzono polską misję w Afryce Wschodniej¹⁴. Drugie z tych przedsięwzięć to zaangażowanie się na rzecz Afryki na forum ONZ, w tym zgłaszanie różnych inicjatyw dekolonizacyjnych, konsultowanych z ZSRS¹⁵.

Nowe możliwości i zadania dla polskiej polityki zagranicznej pojawiły się w wyniku procesu dekolonizacji, który w Afryce Subsaharyjskiej nastąpił po 1956 r. i w szybkim tempie doprowadził do uzyskania niepodległości przez większość krajów tego regionu już w roku 1960. Nowo powstałe państwa szybko zaczęły się różnicować pod względem ideologicznym, stały się też obiektami różnych oddziaływań międzynarodowych.

Zaistniała sytuacja międzynarodowa zmusiła polską politykę zagraniczną do podjęcia realnych działań w stosunku do Afryki Subsaharyjskiej. Odpowiedni impuls w tej materii dała Moskwa, która – po śmierci Stalina oraz wygraniu walki o władzę przez

¹³ Tezę tę dobrze ilustruje incydent, który miał miejsce w 1947 r. Wówczas to władze Liberii, kontynuując przedwojenne relacje dwustronne, przysłały stylizowane zaproszenie z propozycją wzięcia udziału w obchodach stulecia istnienia tego państwa. Dokument przyjęto w MSZ nie tylko z dużym zaciekawieniem, lecz także z zakłopotaniem, nie umiano bowiem odpowiedzieć sobie na pytanie, dlaczego władze w Monroviu wystosowały takie pismo właśnie do Warszawy. Na skutek nieobecności przedwojennych urzędników w ministerstwie oraz w następstwie wymiany kadry administracyjnej nie zdawano sobie sprawy z tego, że oba kraje łączyły stosunki dyplomatyczne. Ponadto brakowało sił i środków, a w szczególności logistyki, która mogłaby zapewnić taką podróż. A byłyby to odpowiednia chwila do wejścia na rynek afrykański, do liberyjskiej stolicy miały bowiem przyjechać delegacje z różnych stron świata. Ostatecznie władze PRL nawiązały stosunki dyplomatyczne z Liberią dopiero 30 V 1973 r., uznając przedwojenne ustalenia za nieobowiązujące. Archiwum MSZ w Warszawie, z. 6, w. 121, t. 1814. Liberia: Notatka w sprawie Liberii z 1947 r.; Liberia: MSZ do podsekretarza stanu w Ministerstwie Przemysłu i Handlu z 17 VI 1947 r.

¹⁴ Zob. K. Kersten, *Repatriacja ludności polskiej po II wojnie światowej. Studium historyczne*, Wrocław 1974.

¹⁵ Zob. J. Zajac, R. Zięba, *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989*, Toruń 2006, s. 195–198.

Mapa polityczna Afryki w 1989 r.

Nikitę Chruszczowa – wkroczyła w nowy etap działań międzynarodowych¹⁶. Na początku 1956 r. delegacje afrykańskich ruchów narodowowyzwoleńczych zostały zaproszone na

¹⁶ W tym czasie sformułowano także podstawowe założenia aktywności ZSRS i jego satelitów na Czarnym Lądzie. Polegać one miały na następujących działaniach: udzielaniu pomocy bezpośredniej w postaci dotacji lub kredytów; świadczeniu pomocy technicznej w postaci delegowanych lekarzy, inżynierów i rzemieślników wykwalifikowanych; przydzielaniu stypendiów dla młodzieży afrykańskiej, która miała podejmować naukę na wybranych uczelniach; tworzeniu organizacji o orientacji komunistycznej lub lewicowej, których zadaniem byłoby przenikanie dalej do lokalnych i regionalnych związków zawodowych; podejmowaniu szeroko zakrojonej akcji dyplomatycznej i ideologicznej na rzecz propagowania sił o charakterze antyzachodnim. Zob. „The Wall Street Journal”, 21 VII 1960.

XX Zjazd KPZR. Powstanie wkrótce potem nowych państw na Czarnym Lądzie zmieniło dotychczasowe postrzeganie Afryki Subsaharyjskiej przez komórki władzy prowadzące politykę zagraniczną PRL¹⁷.

STOSUNKI POLITYCZNE

Podstawowym założeniem polskiej polityki zagranicznej wobec Afryki Subsaharyjskiej po Październiku '56 było uznawanie *de facto* i *de iure* państw powstających w wyniku dekolonizacji. Wcześniej tak postąpiono w stosunku do Etiopii, z którą nawiązano stosunki dyplomatyczne bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Obu stron nie łączyły wcześniej bliższe relacje, ponadto przed wojną Polska jako pierwsza wyłamała się z sankcji, które Liga Narodów nałożyła na Włochy po agresji na ówczesną Abisynię. Wydarzenia te wykorzystano przy obopólnym zbliżeniu, podkreślając, że nowe siły polityczne będą mogły podjąć współdziałanie w nowej rzeczywistości polityczno-międzynarodowej. Ten sam scenariusz zastosowano w odniesieniu do Ghany i Gwinei, które jako pierwsze uzyskały suwerenność, a następnie niepodległość w Afryce Zachodniej. Później realizowano go do połowy lat siedemdziesiątych XX w., kiedy to – poza Afryką Południową – dokonano się zasadnicze ukształtowanie struktury polityczno-międzynarodowej terenów subsaharyjskich. W drugiej połowie tej dekady uruchomiono kontakty dyplomatyczne z kilkoma podmiotami, mającymi peryferyjne znaczenie dla Polski bądź cechującymi się bardziej wstrzemięźliwym stosunkiem do krajów obozu komunistycznego. W okresie PRL nie nawiązano ich jedynie z Malawi, RPA i Suazi, w dużej mierze z powodów ideologicznych¹⁸. Funkcjonujący w RPA system apartheidu, niezapewniający czarnej większości mieszkańców wpływu na rządzenie krajem, był krytykowany zarówno w niemal całym świecie zachodnim, jak i w bloku państw komunistycznych. W związku z tym, choć było to najsilniejsze państwo Afryki, o najsprawniejszej gospodarce i z najliczniejszą w Afryce polską diasporą, które dawałoby duże możliwości współpracy¹⁹, nie stosowano wobec niego kryteriów pragmatycznych. Przeciwnie, od połowy lat siedemdziesiątych w sprawozdaniach politycznych MSZ dominował punkt dotyczący problemów ideologicznych związanych z tym krajem²⁰.

Pewnym odzwierciedleniem polskiej polityki zagranicznej wobec Afryki Subsaharyjskiej były misje specjalne kierowane na ten obszar oraz parafowanie umów i poro-

¹⁷ W polskim systemie politycznym tego okresu wyróżnić można kilka ośrodków decyzyjnych mających wpływ na realizację polityki zagranicznej, w tym względem omawianego obszaru. Należały do nich: Biuro Polityczne KC PZPR, Wydział Zagraniczny PZPR oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Zob. W. Borodziej, *Wydział Zagraniczny KC PZPR [w:] Centrum władzy w Polsce: 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 51–80.

¹⁸ Namibia, będąca pod kontrolą Związku Południowej Afryki, a następnie RPA, uzyskała niepodległość dopiero w 1990 r.

¹⁹ Zob. M.J. Malinowski, *Białe mocarstwo Czarnego Łądu*, Warszawa 1986.

²⁰ Np. Archiwum MSZ, z. 42/76, w. 7, t. 22-20-023: Plan pracy Departamentu V na rok 1973; Cele i kierunki działania na całym obszarze objętym kompetencjami Departamentu, k. 1–10. Zawarte tam sformułowania i tezy były niemal kopiowane w kolejnych raportach o tym charakterze.

zumień, które najczęściej towarzyszyły takim wizytom. Ich zestawienie dla okresu PRL przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Aktywność polskiej polityki zagranicznej wobec krajów Afryki Subsaharyjskiej w latach 1945–1989

Nazwa kraju	Data nawiązania stosunków dyplomatycznych	Status placówki dyplomatycznej (stan na 1989 r.)	Liczba polskich misji specjalnych	Liczba parafowanych umów i porozumień
Angola	21 XI 1975	ambasada	7	9
Benin (do 1975 r. Dahomej)	14 VI 1962	akredytacja (Nigeria)	1	5
Botswana	22 XI 1978	akredytacja (Zimbabwe)	0	0
Burkina Faso (do 1984 r. Górna Wolta)	15 VI 1968	akredytacja (Senegal)	0	1
Burundi	8 VIII 1962	akredytacja (Kenia)	0	0
Czad	5 I 1979	akredytacja (Dem. Rep. Konga)	0	0
Dżibuti	24 II 1980	–	0	0
Etiopia	14 VII 1945	ambasada	7	8
Gabon	16 X 1976	–	1	1
Gambia	21 I 1975	akredytacja (Senegal)	0	0
Ghana	31 XII 1959	ambasada	3	12
Gwinea	29 VI 1959	ambasada w zawieszeniu	2	12
Gwinea Bissau	3 X 1973	–	0	0
Gwinea Równikowa	29 V 1979	–	1	0
Kamerun	14 III 1972	akredytacja (Nigeria)	0	3
Kenia	13 XII 1963	ambasada	3	6
Komory	6 VI 1977	akredytacja (Tanzania)	0	0

Nazwa kraju	Data nawiązania stosunków dyplomatycznych	Status placówki dyplomatycznej (stan na 1989 r.)	Liczba polskich misji specjalnych	Liczba parafowanych umów i porozumień
Kongo (Demokratyczna Republika Konga, Kongo-Kinsza, 1971–1997 Zair)	wrzesień 1960 r.	ambasada	2	2
Kongo (Republika Konga, Kongo-Brazzaville)	19 XII 1972	akredytacja (Dem. Rep. Konga)	1	0
Lesotho	20 XII 1978	akredytacja (Zimbabwe)	0	2
Liberia	30 V 1973	–	1	1
Madagaskar	28 XI 1973	akredytacja (Tanzania)	0	2
Malawi	–	–	–	–
Mali	12 V 1961	akredytacja (Senegal)	1	5
Mauritius	30 IV 1979	akredytacja (Tanzania)	0	0
Mozambik	25 VI 1975	akredytacja (Zimbabwe)	3	0
Niger	1 VII 1971	akredytacja (Nigeria)	1	2
Nigeria	30 V 1962	ambasada	13	8
Republika Południowej Afryki	–	–	–	–
Republika Środkowoafrykańska (1976–1979 Cesarstwo Środkowoafrykańskie)	15 I 1970	akredytacja (Dem. Rep. Konga)	0	1
Rwanda	10 VII 1965	akredytacja (Kenia)	0	0
Senegal	18 VI 1962	ambasada	3	5
Seszele	12 II 1979	podległość (Kenia)	0	0
Sierra Leone	10 XI 1962	podległość (Nigeria)	1	0

Nazwa kraju	Data nawiązania stosunków dyplomatycznych	Status placówki dyplomatycznej (stan na 1989 r.)	Liczba polskich misji specjalnych	Liczba parafowanych umów i porozumień
Somalia	11 VII 1962	akredytacja (Tanzania)	0	0
Suazi	–	–	–	–
Tanzania	15 I 1962	ambasada	2	5
Togo	26 XII 1962	akredytacja (Nigeria)	2	1
Uganda	8 IV 1963	akredytacja (Kenia)	0	2
Wybrzeże Kości Słoniowej	9 VI 1974	ambasada	1	1
Wyspy Świętego Tomasza i Książęca	20 XI 1978	podległość (Angola)	0	0
Zambia	30 VI 1966	akredytacja (Tanzania)	0	0
Wyspy Zielonego Przylądka	12 II 1976	akredytacja (Senegal)	0	0
Zimbabwe	18 II 1981	ambasada	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów zdeponowanych w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie oraz publikacji: E.J. Pałyga, *Dyplomacja Polski Ludowej 1944–1984 (kierunki – treści – mechanizmy)*, Warszawa 1986, s. 335–336; *Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1979 r. Informator*, oprac. J. Patryas i in., Warszawa 1982, t. 5: *Afryka i Bliski Wschód; Afryka i Bliski Wschód. Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4: *Afryka i Bliski Wschód 1918–2009*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Lukasik, B. Janicka, Warszawa 2010; *Historia dyplomacji polskiej*, red. W. Materski i W. Michowicz, Warszawa 2010, t. 6: *1944/1945–1989*.

Za misje specjalne w powyższym zestawieniu uznano delegacje kierowane z Warszawy do poszczególnych krajów przez głowę państwa, szefa rządu, wicepremierów, ministrów i wiceministrów, a także delegacje parlamentarne oraz partyjne. W przypadku Afryki Subsaharyjskiej najwięcej było misji ministerialnych, natomiast pozostałe należały do rzadkości. Spośród państw Afryki Zachodniej, głównego regionu w polskich zainteresowaniach Czarnym Lądem, tylko Nigeria doczekała się w latach 1974–1977 delegacji, którym przewodniczył wicepremier oraz członek Rady Państwa²¹. Ponadto kraj ten przyjął najwięcej polskich misji specjalnych w omawianym okresie, należał też do tych, które parafowały najwięcej umów i porozumień z PRL. Aktywność polskiej polityki zagranicznej

²¹ J. Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie...*, s. 191–193.

wobec niego była spowodowana sukcesywnym wzrostem jego znaczenia dla Warszawy od lat sześćdziesiątych. Nigeria stała się trzecim krajem, po Iraku i Libii, przyjmującym największą liczbę pracowników specjalistów z Polski. Na kolejnych miejscach, jeśli chodzi o liczbę misji i umów, znajdowały się Angola i Etiopia. Do krajów, z którymi zawarto najwięcej porozumień, należały też Ghana i Gwinea. Warto dodać, że intensywność kontaktów Warszawy z poszczególnymi krajami zależała m.in. od funkcjonowania w nich rządów komunistycznych lub komunizujących. Stąd w przypadku Ghany i Gwinei największa intensywność kontaktów i liczba zawartych porozumień miała miejsce w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, natomiast w następnych dwóch dekadach wśród krajów, z którymi zawarto najwięcej porozumień, znalazły się Etiopia i Angola. Oczywiście nie wszystkie porozumienia okazały się jednakowo owocne, niemniej prześledzenie ich liczby wskazuje na kierunki zainteresowania polskiej polityki zagranicznej tego okresu.

Od momentu wejścia dyplomacji PRL na obszar subsaharyjski pojawiły się konsultacje, spotkania i konferencje mające na celu ustalenie wspólnych działań krajów bloku komunistycznego wobec tej części świata. Realizowano je z różnym natężeniem, w zależności od wizji kolejnych ekip rządzących Polską, a także ich problemów wewnętrznych. Konsultacje podejmowano na szczeblu partyjnym bądź ministerialnym. Niekiedy obejmowały większe grupy państw komunistycznych, kiedy indziej odbywały się w ramach stosunków dwustronnych (w przypadku PRL najczęściej były to rozmowy z ZSRS lub NRD).

W siedzibie PZPR przyjmowano przedstawicieli ruchów narodowyzwoleńczych, lewicowych i lewicujących afrykańskich frakcji partyjnych oraz prowadzono rozpoznanie ideologiczne. Do partyjnych ośrodków wypoczynkowych i sanatoryjnych w kraju zapraszano ich przedstawicieli na leczenie, wypoczynek czy rehabilitację. W trakcie takich przyjazdów prowadzono także szeroko pojęte prace ideologiczne oraz wywiadowcze. Świadczone je na potrzeby nie tylko własne, lecz także innych krajów bloku komunistycznego. Tak jak władze przedwojennej Polski, wykorzystujące do swych celów Ligę Morską i Kolonialną, elity decyzyjne PRL przyczyniły się do powołania w latach sześćdziesiątych Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej oraz Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki²². MSZ ofiarowało tym instytucjom swoje etaty, dzięki czemu mogło, podobnie jak Wydział Zagraniczny PZPR, wpływać na prowadzone przez nie działania²³.

Jednym z nurtów aktywności polskiej dyplomacji było poparcie udzielane krajom i organizacjom afrykańskim na forum organizacji międzynarodowych, głównie ONZ. Wynikało ono nie tylko z ogólnych zasad polityki prowadzonej przez państwa bloku komunistycznego, lecz także z podwojenia się liczby państw świata. O ile w 1947 r. było 76 suwerennych podmiotów międzynarodowych, o tyle w roku 1972 – już 150, przy czym jedną trzecią spośród nich stanowiły kraje Afryki Subsaharyjskiej. W realiach polityki zimnowojennej, w przypadkach ubiegania się Polski o włączenie jej w skład niestałych członków Rady Bezpieczeństwa bądź objęcia stanowiska międzynarodowego przez któ-

²² Inicjatywę tę uruchomiono na wniosek ZSRS, aby przeciwdziałać zaangażowaniu się komunistycznych Chin na terenach krajów rozwijających się, nadzorować to zaangażowanie bądź je osłabiać. AAN w Warszawie, KC PZPR, LXXVI/440, Wydział Zagraniczny KC 1976–1987, k. 3: Współpraca PZPR z partiami komunistycznymi i robotniczymi.

²³ Kwestie te omówiono bardziej analitycznie w: J. Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie...*, s. 229–247.

regos z dyplomatów PRL, poparcie tych państw było wręcz nieodzowne. Jednak strona polska szybko doświadczyła także trudności związanych z współpracą z krajami subsaharyjskimi. Częste wymiany rządów, pucze wojskowe, brutalne dyktatury oraz rola podziałów klanowych i plemiennych powodowały stosunkowo częste zmiany ich polityki, w tym sojuszy²⁴. W dodatku państwa zachodnie, górujące możliwościami ekonomiczno-finansowymi nad krajami komunistycznymi, mogły więcej im zaoferować, co także miało wpływ na politykę rządów regionu subsaharyjskiego. Efektem były zmiany polskiej polityki zagranicznej, prowadzące do zawieszania placówek, łączenia ich w ramach biur międzyresortowych oraz zmian personalnych. Relatywnie słabe zainteresowanie władz w Warszawie tą częścią świata spowodowało niewielkie zaangażowanie PRL w misjach i operacjach pokojowych na tym obszarze. Polscy żołnierze i obserwatorzy pełnili służbę w ramach kontyngentów międzynarodowych jedynie w Nigerii²⁵ oraz Etiopii²⁶.

KONTAKTY GOSPODARCZE

Uzyskanie niepodległości przez kraje obszaru subsaharyjskiego zmieniło obraz stosunków gospodarczych. Wcześniej niemal całą wymianę z Afryką strona polska musiała prowadzić za pośrednictwem metropolii kolonialnych. Zobowiązania trzeba było płacić osobom lub instytucjom zachodnim w akceptowanej przez nie postaci (po 1945 r. w praktyce był to węgiel). Natomiast od schyłku lat pięćdziesiątych transakcji dokonywano bezpośrednio z krajami, które posiadały potrzebne Polsce towary, np. artykuły spożywcze bądź surowce. W tym czasie PRL potrzebowała tych ostatnich dla budowanego przemysłu ciężkiego²⁷. Równocześnie istniała możliwość sprzedaży do Afryki takich produktów i towarów, których nie można było spieniężyć na Zachodzie.

W ten sposób pojawienie się w stosunkach międzynarodowych grupy państw, określanej mianem krajów Południa, krajów rozwijających się bądź Trzecim Światem, dało polskiej polityce zagranicznej impuls do angażowania się na rzecz tworzenia relacji dwustronnych z nowo powstałymi państwami, opierających się na możliwościach pozyskania surowców, sprzedaży własnych produktów oraz innych przedsięwzięciach gospodarczych²⁸. Dlatego niemal bezpośrednio po powstaniu omawianych państw oraz uznaniu ich przez PRL udawały się do nich polskie misje gospodarcze, kierowane najczęściej przez osoby w randze ministra bądź wiceministra, co miało podnieść ich rangę i status. Poza Etiopią,

²⁴ W Afryce szybko doszło do podziałów na państwa opowiadające się za kontynuacją współpracy z byłymi metropoliami, ale na nowych zasadach, bądź opierające się na ZSRS i jego sojusznikach. Najsłabszą grupę stanowiły państwa chcące iść własną drogą, bez wiązania się z żadnym ze światowych bloków politycznych. Podziałami tymi także interesowała się polska polityka zagraniczna w latach sześćdziesiątych, Archiwum MSZ, z. 59/70, w. 1, t. Gwinea – 1966: Notatka nt. sytuacji politycznej w Gwinei, k. 9.

²⁵ W latach 1968–1970 misja obserwacyjna, w której udział wzięło pięć osób.

²⁶ W latach 1985–1987 misja humanitarna, w której uczestniczyło 26 żołnierzy.

²⁷ Zob. Z. Dobosiewicz, *Stosunki gospodarcze Polski z krajami rozwijającymi się*, Warszawa 1990.

²⁸ W ramach RWPG Polsce przyznano jako specjalność eksport kompletnych obiektów przemysłowych. Zob. M. Zgłobica, *Zasady funkcjonowania Centrali Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych w latach 1954–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 27, s. 398–429.

pierwsze udały się w rejon Zatoki Gwinejskiej. Ich celem było praktyczne sprawdzenie, jakimi możliwościami dysponują nowe państwa, w Polsce brakowało bowiem specjalistów, którzy mogliby sporządzić ekspertyzy na ten temat. Misje takie wykorzystywano także jako tzw. miękki wywiad, który miał sporządzić charakterystyki scen politycznych, gospodarek i społeczeństw poszczególnych krajów. Następnym ich działaniem było parafowanie umów i porozumień o charakterze gospodarczo-finansowym. W przypadku Gwinei, pierwszego kraju, z którym władze PRL je uzgodniły i podpisały, były to w kolejności chronologicznej: umowa nt. wymiany towarów i płatności; protokół o nieodpłatnych dostawach towarów; umowa handlowa i płatnicza; umowa nt. powołania spółki połowowej; protokół w sprawie wymiany towarowej; umowa nt. pomocy w dziedzinie rybołówstwa morskiego oraz umowa handlowa i płatnicza²⁹. Z kolei z Nigerią, czyli najważniejszym partnerem gospodarczym w regionie subsaharyjskim, zawarto następujące porozumienia: protokół nt. stosunków handlowych i współpracy handlowej; umowę handlową; umowę o współpracy gospodarczej, naukowej i technicznej; umowę o współpracy gospodarczej i technicznej; umowę o utworzeniu komisji gospodarczej, naukowej, technicznej i kulturalnej³⁰. Uzupełniały je inne dokumenty, jak umowy między rządem Nigerii a Przedsiębiorstwem Handlu Zagranicznego (PHZ) „PolSERVICE” oraz inne, regulujące sprawy związane z zatrudnianiem polskich specjalistów. Wzorce te w mniejszym bądź większym zakresie powielano w kontaktach z pozostałymi państwami subsaharyjskimi.

W całym omawianym okresie wymiana z krajami Czarnej Afryki nie odgrywała większej roli w ogólnym bilansie handlowym PRL. Główny ciężar eksportu i importu w tym czasie przypadła na Związek Sowiecki i inne kraje komunistyczne. Struktura wymiany wyraźnie wskazywała na uzależnienie polskiej gospodarki od Moskwy, szczególnie jeśli chodzi o dostawy surowców strategicznych, jak ropa naftowa czy gaz ziemny. Kierunki polskiego eksportu i importu w tym okresie prezentują poniższe zestawienia.

Tabela 2. Geografia polityczna polskiego eksportu w okresie PRL

Kierunek eksportu (%)	1950	1960	1970	1980	1989
ZSRS	24,3	29,4	35,3	31,2	20,8
RWPG bez ZSRS	31,1	25,3	25,2	22,1	14,3
Kraje zachodnie	38,8	28,6	25,4	34,4	49,1
w tym EWG	–	18,7	17,1	21,3	32,0
Inne obszary	5,8	16,7	14,1	12,3	15,8
Ogółem %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Roczników statystycznych GUS* z wybranych lat.

²⁹ *Afryka i Bliski Wschód. Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. 4: *Afryka i Bliski Wschód 1918–2009*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Warszawa 2010, s. 85–86.

³⁰ *Ibidem*, s. 222.

Tabela 3. Geografia polityczna polskiego importu w okresie PRL

Kierunek importu (%)	1950	1960	1970	1980	1989
ZSRS	28,8	31,2	37,7	33,1	18,1
RWPG bez ZSRS	31,9	26,9	28,2	20,2	14,6
Kraje zachodnie	35,6	29,5	25,8	35,0	53,0
w tym EWG	–	16,7	16,7	19,0	33,8
Inne obszary	3,7	12,4	8,3	11,7	14,3
Ogółem %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Roczników statystycznych GUS* z wybranych lat.

Afryka Subsaharyjska i – szerzej – kraje rozwijające się od początku swej niepodległości uzupełniały polską wymianę handlową. Nie zburzyły dotychczasowych form współpracy międzynarodowej, lecz je wsparły. Zwiększenie ich udziałów w obrotach międzynarodowych Polski mogłoby być większe, gdyby czynniki polityczne PRL zdecydowały się na import ropy naftowej z tego obszaru, co miało nastąpić w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Mogłoby to w istotny sposób wpłynąć np. na wzmocnienie relacji z Nigerią, która przyjęła wówczas plan zwiększenia wydobycia tego surowca. Jednakże wojna Jom Kippur na Bliskim Wschodzie w 1973 r. i kryzys paliwowy na Zachodzie wpłynął ostatecznie na zawarcie długoterminowych umów ze Związkiem Sowieckim na dostarczanie tego surowca³¹.

W latach siedemdziesiątych, kiedy polska gospodarka została zasilona znacznymi kredytami otrzymanymi od instytucji i państw zachodnich, zaczęto stosować jeszcze jedną formę współpracy, za którą odpowiedzialna była m.in. służba zagraniczna. Były to mieszane przedsiębiorstwa polsko-afrykańskie oraz spółki polsko-polonijne, powoływane także w Afryce Subsaharyjskiej. Miały one ułatwiać sprzedaż polskich produktów w poszczególnych krajach przy zaangażowaniu miejscowych elit i tej części Polonii, która była pozytywnie usposobiona do władz komunistycznych. W Afryce Zachodniej inicjatywy takie powołano w Nigerii i na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Ze względu na nieliczną diasporę polską w regionie, czynnik polonijny nie był brany pod uwagę przy ich zakładaniu.

Istotnym elementem stosunków polsko-afrykańskich było delegowanie specjalistów i kadr naukowo-technicznych z Polski do państw subsaharyjskich. Część pracowników wyjeżdżała na kontrakty zbiorowe, np. w celu przygotowania bądź realizacji jakiejś inwestycji, jednak w przypadku krajów omawianego regionu większe znaczenie miała rekrutacja indywidualna. W celu obsługi tych kontraktów (nie tylko dotyczących krajów afrykańskich) dość szybko powołano do życia PHZ „Polservice”. W poszczególnych państwach afrykańskich nadzór nad pracownikami sprawowały placówki dyplomatyczne

³¹ Poza ZSRS Polska importowała w tym czasie ropę naftową także z Iranu i Iraku, nie sprowadzała jej natomiast z obszaru subsaharyjskiego.

oraz osoby wyznaczone przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych do kontaktów bezpośrednich. Wyjazdy specjalistów wywierały negatywny wpływ na polską gospodarkę, która pozbywała się często osób zdolnych, ale miały także pozytywne skutki. W czasie trwania kontraktów pracownicy mogli zapoznać się z innymi modelami rozwoju ekonomicznego i społecznego, a zarobione dewizy zamieniali na bony towarowe lub złotówki w kraju. W Afryce Subsaharyjskiej podpisano umowy na dostarczanie specjalistów tylko z niektórymi krajami. Niekiedy przeszkodą w podjęciu współpracy było to, że dawne mocarstwa kolonialne, chcąc utrzymać swoją uprzywilejowaną pozycję w należących do nich niegdyś koloniach, zaczęły oferować specjalistów, np. nauczycieli języka angielskiego czy francuskiego, w ramach swojej *soft power*. Powodowało to, że dla krajów rozwijających się łatwiejsza była współpraca z nimi niż z pracownikami z Europy Wschodniej.

Najliczniejsza grupa specjalistów skierowanych do Afryki Subsaharyjskiej udała się do zachodniej części kontynentu, a zwłaszcza do Nigerii, która dawała największe możliwości gospodarcze i finansowe. Skalę zatrudniania pracowników z Polski przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 4. Polscy specjaliści zatrudniani na kontraktach indywidualnych w krajach Afryki Zachodniej w latach 1961–1989³²

Kraj Afryki Zachodniej	Lata 1961–1970	Lata 1971–1980	Lata 1981–1989
Ghana	143	b.p.d. ³³	b.p.d.
Gwinea	65	8	0
Liberia	3	32	0
Mali	11	0	0
Niger	7	12	0
Nigeria	b.p.d. ³⁴	b.p.d. ³⁵	b.p.d. ³⁶
Wybrzeże Kości Słoniowej	0	4	0

b.p.d. – brak pełnych danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów zdeponowanych w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie oraz publikacji: Z. Łazowski, *Polacy zatrudnieni w krajach Afryki Zachodniej* [w:] *Polacy w Nigerii*, t. 4: *Polacy w krajach Afryki Zachodniej*, red. Z. i S. Łazowscy, Warszawa 2000, s. 105–110; J. Machowski, *Achievements of Poles Employed in Nigeria* [w:] *Poland's Relations with West Africa*, ed. Z. Łazowski, Warsaw 2004, s. 155–166.

³² W zestawieniu podano liczbę osób zaklasyfikowanych do wyjazdu w Polsce oraz zatrudnionych w konkretnym państwie regionu. Ponieważ klasyfikacja odbywała się przed każdym wyjazdem, specjaliści, którzy wyjeżdżali więcej niż raz, zostali ujęci w statystyce także więcej niż raz, gdyż każdorazowo musieli przejść od nowa procedurę kwalifikacyjną.

³³ W 1971 r. była to grupa dziewięćoosobowa.

³⁴ Dla 1964 r. była to grupa pięćoosobowa, która jako pierwsza rozpoczęła pracę w tym kraju. Byli to: architekt Jerzy Binuta, Andrzej Bobiński i Marian Łyczkowski, konstruktor dr Janusz Drużdżel i inż. Kazimierz Stańczyk.

³⁵ Dla lat 1971–1973, 1976 i 1979–1980 była to grupa licząca 1425 osób.

³⁶ Dla lat osiemdziesiątych, poza 1988 r., była to grupa licząca 3339 osób.

Jak wynika z przygotowanej tabeli oraz przypisów 40–42, kilka tysięcy polskich pracowników dotarło do Nigerii w okresie funkcjonowania centrali „PolSERVICE”. Kilkuset dalszych pracowało w Ghanie, a mniejsze grupy – w pozostałych krajach regionu³⁷.

RELACJE KULTURALNE

Podobnie jak to było w innych dziedzinach, podstawą kształtowania się polsko-afrykańskich relacji kulturalnych były umowy i porozumienia przygotowywane przez czynniki rządowe. Wśród podmiotów z Czarnego Łądu najwięcej tego typu dokumentów parafowano z Etiopią, której stolica była zarazem siedzibą centrali Organizacji Jedności Afrykańskiej. Wśród nich znalazły się dwie umowy o współpracy kulturalnej – jedna pomiędzy Stowarzyszeniem Dziennikarzy Polskich a Stowarzyszeniem Dziennikarzy Etiopii, a druga pomiędzy Komitetem ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” oraz Ministerstwem Informacji i Orientacji Narodowej Etiopii. Podobne dokumenty parafowano także z Gwineą (trzy umowy, dotyczące głównie współpracy w zakresie badań archeologicznych) oraz z Angolą i Nigerią (po dwie). Dokumenty te miały umożliwić nawiązanie i podtrzymanie współpracy kulturalnej, prowadzenie prac archeologicznych oraz upowszechnić wymianę dziennikarzy i informacji prasowych³⁸. Pozwoliły nie tylko na nawiązanie relacji kulturalnych, lecz także przyczyniły się do upowszechniania w Polsce wiedzy o Afryce. Dzięki temu Czarny Łąd w literaturze, sztuce oraz mass mediach PRL postrzegany był na równi z innymi kontynentami świata. Było to istotne w związku z przybyciem młodych Afrykanów, którzy zaczęli kształcić się w polskich szkołach oraz na uczelniach. Dla tych ludzi, którzy znaleźli się w obcym dla nich środowisku, miało to duże znaczenie z powodów adaptacyjnych.

Jedną z kluczowych form współpracy kulturalnej Polski z krajami Trzeciego Świata, zainicjowaną w okresie PRL, było bowiem udzielanie stypendiów uczniom i studentom z tych krajów. Znaczną część stypendystów stanowili mieszkańcy regionu subsaharyjskiego. Liczono na to, że po ukończeniu prestiżowych kierunków studiów³⁹ zasila elity społeczne państw swojego pochodzenia⁴⁰ i staną się pośrednikami pomiędzy nimi a Polską.

Za ich rekrutację odpowiadał głównie Wydział Zagraniczny KC PZPR, który dysponował stypendiami. Pomocą służyły mu polskie placówki dyplomatyczne oraz takie organizacje, jak Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej czy Polski Komitet

³⁷ Zob. *Polacy w Nigerii*, t. 4: *Polacy w krajach Afryki Zachodniej*, red. Z. Łazowski i S. Łazowska, Warszawa 2000.

³⁸ *Afryka i Bliski Wschód...*

³⁹ Dla przykładu w 1973 r. połowa afrykańskich absolwentów polskich szkół ukończyła kierunki techniczne, a jedna piąta kierunki medyczne i ekonomiczne. Tylko pojedyncze osoby ukończyły kierunki humanistyczne, rolno-weterynaryjne oraz artystyczne. Zob. *Obcokrajowcy z krajów rozwijających się wykształceni w PRL w 1973 r.*, „Współpraca Naukowa i Techniczna z Zagranicą” 1974, nr 28, s. III.

⁴⁰ Absolwentem polskiej uczelni, a następnie politykiem malijskim i panafrkańskim był chociażby Alpha Oumar Konaré (ur. 2 II 1946 r.). W latach 1971–1975 studiował na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie obronił rozprawę doktorską z zakresu archeologii zachodnioafrykańskiej. Po powrocie do Mali założył pismo „Les Echos” oraz pierwszą w historii tego kraju rozgłośnię radiową. W latach 1992–2002 był dwukrotnie wybierany na urząd prezydenta Republiki Mali. Następnie desygnowano go na przewodniczącego Komisji Unii Afrykańskiej, którą to funkcję pełnił w latach 2003–2008.

Solidarności z Narodami Azji i Afryki⁴¹. Ich partnerami były ruchy narodowyzwoleńcze oraz najważniejsze organizacje społeczne i polityczne krajów Czarnego Łądu.

Poszukując stypendystów, początkowo preferowano – podobnie jak w przypadku decyzji politycznych oraz ekonomicznych – przedstawicieli krajów rządzonych przez ugrupowania socjalistyczne, lewicowe bądź tzw. postępowe. Chodziło o państwa, które popierały politykę bloku komunistycznego, a przynajmniej nie wyrażały istotnego sprzeciwu względem niej na arenie międzynarodowej. Później, po serii zamachów stanu oraz zmianach rządów w krajach afrykańskich, polityka PRL w tym zakresie stała się bardziej pragmatyczna i dopuszczała rekrutację młodzieży niemal z każdego państwa⁴². Wyjątkiem była Republika Południowej Afryki, z którą Polska nie utrzymywała stosunków dyplomatycznych. Tytułem przykładu przedstawiono poniżej ilościowe zestawienie stypendystów z poszczególnych krajów obszaru subsaharyjskiego, którzy ukończyli naukę w Polsce w roku 1973.

Tabela 5. Obywatele Afryki Subsaharyjskiej wykształceni w PRL w szkołach średnich i wyższych w 1973 r. według krajów macierzystych

Pochodzenie stypendystów	Liczba	Procent
Obywatele krajów rozwijających się ogółem	363	100
Obywatele Afryki Subsaharyjskiej ogółem	96	26,45
Botswana	1	0,27
Etiopia	12	3,31
Ghana	18	4,96
Górna Wolta (obecnie Burkina Faso)	1	0,27
Gwinea	17	4,68
Kamerun	1	0,27
Kenia	3	0,83
Lesotho	1	0,27
Mauritius	1	0,27
Niger	1	0,27
Nigeria	25	6,89

⁴¹ AAN w Warszawie, KC PZPR, LXXVI/440, Wydział Zagraniczny KZ 1976–1987, k. 3: Współpraca PZPR z partiami komunistycznymi i robotniczymi.

⁴² Po ogłoszeniu stanu wojennego w 1981 r. władze PRL nie udzielały stypendiów obywatelom tych państw afrykańskich, które oficjalnie skrytykowały Polskę na arenie międzynarodowej. AAN w Warszawie, KC PZPR, LXXVI/440, Wydział Zagraniczny KC 1976–1987, k. 1: Zadania Wydziału Zagranicznego KC PZPR w 2. połowie 1983 r. Podobne działania w stosunkach z państwami omawianego regionu podejmowano właściwie w całym okresie PRL.

Republika Środkowoafrykańska	1	0,27
Sierra Leone	1	0,27
Tanzania	5	1,38
Togo	2	0,55
Uganda	1	0,27
Zair (obecnie Demokratyczna Republika Konga)	5	1,38

Źródło: *Obcokrajowcy z krajów rozwijających się wykształceni w PRL*, „Współpraca Naukowa i Techniczna z Zagranicą” 1974, nr 28.

Jak widać, wśród absolwentów najlicniejszą grupę stanowili młodzi ludzie z Nigerii, która sukcesywnie stawała się największym partnerem gospodarczym Polski spośród państw subsaharyjskich. Na trzech kolejnych miejscach znalazła się młodzież z krajów rządzonych przez siły „postępowe” oraz „przyjazne”, które popierały politykę PRL. Pozostałe państwa reprezentowane były przez pojedyncze osoby. Wśród nich był ówczesny Zair, który posiadał bogatą bazę surowcową, oraz Tanzania, będąca siedzibą centrali komitetu popierającego narody Afryki Subsaharyjskiej.

Jeśli chodzi o kraje omawianego obszaru, akcja przyznawania stypendiów nie do końca spełniła nadzieje pokładane w niej przez władze PRL. Przyczyną tego stanu były relatywnie częste przewroty polityczne, które miały miejsce w krajach pochodzenia stypendystów. Zasadniczo byli oni zobowiązani do powrotu do swoich krajów po otrzymaniu dyplomu. Tymczasem niejednokrotnie zdarzało się, iż wyjeżdżali z państwa kierowanego przez jedną opcję polityczną, a kiedy skończyli studia, nie mieli dokąd wracać, bo w międzyczasie rządy przejęła inna grupa, odmiennie usposobiona ideologicznie. W skrajnych przypadkach zmiany te mogły spowodować uwięzienie absolwentów polskich uczelni po ich powrocie, a nawet skazanie na karę śmierci. Bywało to przyczyną konfliktów pomiędzy PRL a niektórymi państwami afrykańskimi, których nie potrafiły przezwyciężyć czynniki dyplomatyczne Warszawy. Niektórzy z tych młodych ludzi wchodzili w czasie nauki w związki partnerskie lub małżeńskie z Polkami. W rezultacie część z nich pozostawała nad Wisłą, inni, mniej liczni, powracali do swoich krajów, a przy ambasadach, konsulatach czy biurach handlowych PRL tworzone kluby Polek bądź udostępniano siedziby tych placówek na potrzeby ich spotkań towarzyskich. W ten sposób próbowano kontrolować absolwentów, inspirować ich działania korzystne dla Polski względnie pozyskiwać od nich cenne informacje.

W związku z tym, iż – poza Afryką Południową – na omawianym obszarze nie było silnych i zwartych skupisk Polaków związanych z emigracją zachodnią, polityka zagraniczna PRL generalnie nie angażowała się w sprawy polonijne, pozostawiając je swojemu biegowi⁴³. Z powodów ideologicznych zachowywano też neutralny stosunek do Kościoła

⁴³ Wskazują na to również wspomnienia polskich specjalistów i kadr naukowo-technicznych pracujących w regionie zachodnioafrykańskim. Zob. *Polacy w Nigerii*, t. 2: *Wspomnienia*, red. Z. Łazowski, Warszawa 1998.

katolickiego, który na obszarze subsaharyjskim był dość silnie reprezentowany, m.in. przez polskich misjonarzy i misjonarki. Ich liczba w Afryce dorównywała liczebności polskich duchownych pracujących w Ameryce Południowej⁴⁴. Ze zrozumiałych względów nie chciano skorzystać z tego potencjału.

Polityka zagraniczna PRL względem Afryki Subsaharyjskiej zaczęła formułować swoje cele i założenia po 1956 r., kiedy to w wyniku dekolonizacji powstały na tym obszarze niepodległe państwa. Amerykańscy eksperci spodziewali się wówczas, że będzie się ona składać z następujących elementów: 1) podejmowania szeroko zakrojonej akcji dyplomatycznej i ideologicznej na rzecz propagowania sił o charakterze antyzachodnim; 2) świadczenia pomocy technicznej w postaci lekarzy, inżynierów i rzemieślników wykwalifikowanych; 3) przydzielania stypendiów dla młodzieży afrykańskiej, która miała podejmować naukę na wybranych uczelniach; 4) tworzenia organizacji o orientacji komunistycznej lub lewicowej, których zadaniem byłoby przenikanie dalej do lokalnych i regionalnych związków zawodowych; 5) udzielania pomocy bezpośredniej w postaci dotacji lub kredytów. Oczekiwania te spełniły się, z wyjątkiem jednej kwestii: w całym omawianym okresie władze polskie, mając często duże problemy gospodarcze u siebie, nie były chętne do udzielania dotacji i kredytów rządów państw Afryki Subsaharyjskiej. Zdarzały się wręcz sytuacje, gdy I sekretarze KC PZPR unikali spotkań z dostojnikami afrykańskimi, którzy dopominali się o pomoc w tej właśnie formie. Pierwotnie preferowano państwa rządzone przez ugrupowania lewicowe, przychylnie blokowi sowieckiemu, jednak częste i nieraz gwałtowne zmiany władz wymusiły na Warszawie bardziej pragmatyczne podejście do kontaktów z krajami subsaharyjskimi. Należy przy tym pamiętać, że w porównaniu z innymi obszarami kraje te były traktowane przez polską dyplomację jako mało znaczące. Wynikało to zarówno z ich niewielkich możliwości gospodarczych i finansowych, jak i ze wspomnianych częstych zmian politycznych. Te ostatnie powodowały, że nie tylko przedsięwzięcia gospodarcze, lecz nawet praca ideologiczna na tym obszarze nie dawała widoków na osiągnięcie istotnych efektów.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

KC PZPR, LXXVI/440, Wydział Zagraniczny KC 1976–1987

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie

z. 6, w. 121, t. 1814. Liberia

z. 42/76, w. 7, t. 22-20-023: Plan pracy Departamentu V na rok 1973; Cele i kierunki działania na całym obszarze objętym kompetencjami Departamentu

z. 59/70, w. 1, t. Gwinea – 1966: Notatka nt. sytuacji politycznej w Gwinei

⁴⁴ Materiały Komisji Episkopatu Polski ds. Misji w Warszawie, bez sygn.

Biuro Komisji Episkopatu Polski ds. Misji w Warszawie

Materiały Komisji Episkopatu Polski ds. Misji w Warszawie, bez sygn.

OPRACOWANIA

- Africa environment outlook: past, present and future perspectives*, Nairobi 2002.
- Afryka i Bliski Wschód. *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Lukasik, B. Janicka, t. 4: *Afryka i Bliski Wschód 1918–2009*, Warszawa 2010.
- Borodziej W., *Wydział Zagraniczny KC PZPR [w:] Centrum władzy w Polsce: 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003.
- Bujkiewicz Z., *Aspiracje kolonialne w polityce zagranicznej Polski*, Zielona Góra 1998.
- Dobosiewicz Z., *Stosunki gospodarcze Polski z krajami rozwijającymi się*, Warszawa 1990.
- 20 lat polityki zagranicznej Polski Ludowej*, red. A. Kruczkowski et al., Warszawa 1964.
- „Etnografia Nowa” 2021/2022, nr 11.
- Głuski J., *Stosunki polsko-arabskie po II wojnie światowej*, Warszawa 1973.
- Gołąbek S., *Związki Polski i Polaków z Afryką do roku 1945*, Warszawa 1978.
- Grzeloński B., *Dyplomacja polska w XX wieku*, Warszawa 2006.
- Historia dyplomacji polskiej*, red. W. Materski, W. Michowicz, t. 6: 1944/1945–1989, Warszawa 2010.
- Kersten K., *Repatriacja ludności polskiej po II wojnie światowej. Studium historyczne*, Wrocław 1974.
- Knopek J., *25 lat polityki zagranicznej III RP wobec Afryki Subsaharyjskiej [w:] Polska polityka zagraniczna 1989–2014*, red. J. Knopek, R. Willa, Warszawa 2016.
- Knopek J., *From the History of Polish Contacts with Cameroon; From the History of Polish Contacts with Ghana; From the History of Polish Contacts with the Countries of the Gulf of Guinea; From the History of Polish Contacts with Senegal; History of Polish Contacts with the „Sahel Region” [w:] Poland’s Relations with West Africa*, red. Z. Łazowski, Warsaw 2004.
- Knopek J., *Migracje Polaków do Afryki Północnej w XX wieku*, Bydgoszcz 2001.
- Knopek J., *Polityka państwa polskiego wobec krajów rozwijających się w świetle planu pracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych na 1973 r.*, „Studia Gdańskie” 2013, t. 33.
- Knopek J., *Polityka Polski wobec krajów arabskich w świetle notatki Kierownictwa MSZ z 1973 roku*, „Politeja” 2012, nr 19.
- Knopek J., *Polskie wychodźstwo w Algierii do początku XX w.*, „Przegląd Orientalistyczny” 1999, nr 3/4.
- Knopek J., *Przeszłość i terażniejszość stosunków Polski z Republiką Ghany*, „Studia Polonijne” 2005, nr 26.
- Knopek J., *Przeszłość i terażniejszość stosunków Polski z Republiką Liberii*, „Politeja” 2004, nr 2.
- Knopek J., *Przeszłość i terażniejszość stosunków Polski z Republiką Senegalu*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2004, nr 5.
- Knopek J., Ratke-Majewska A., *Polityka Polski wobec krajów arabskich w świetle planu pracy Departamentu MSZ na rok 1969*, „Studia Polonijne” 2014, t. 35.
- Knopek J., Ratke-Majewska A., *Polityka Polski wobec państw Afryki Subsaharyjskiej w świetle planu pracy Departamentu MSZ na 1969 rok*, „Cywilizacja i Polityka” 2014, z. 12.
- Knopek J., *Specyfika polskiego wychodźstwa ekonomicznego i wojskowego w Egipcie do początku XX wieku*, „Studia Polonijne” 2000, t. 21.

- Knopek J., *Stosunki Polski z krajami Afryki Zachodniej. Historia i współczesność*, Bydgoszcz 2008.
- Knopek J., *Stosunki polsko-kameruńskie: geneza, struktury, funkcjonowanie*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2013, nr 14.
- Knopek J., *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013.
- Knopek J., *Systemy parlamentarne wybranych państw arabskich i muzułmańskich w świetle notatki dla Kierownictwa MSZ z 1972 r.*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 2.
- Kowalski M.A., *Kolonie Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005.
- Kupiecki R., Szczepanik K., *Polityka zagraniczna Polski 1918–1994*, Warszawa 1995.
- Machowski J., *Achievements of Poles Employed in Nigeria [w:] Poland's Relations with West Africa*, red. Z. Łazowski, Warsaw 2004.
- Malinowski M.J., *Białe mocarstwo Czarnego Lądu*, Warszawa 1986.
- Obcokrajowcy z krajów rozwijających się wykształceni w PRL w 1973 r.*, „Współpraca Naukowa i Techniczna z Zagranicą” 1974, nr 28.
- Pałyga E.J., *Dyplomacja Polski Ludowej 1944–1984 (kierunki – treści – mechanizmy)*, Warszawa 1986.
- Pawlik J., *Mikołaj Grunitzky – syn Polaka u sterów Republiki Togijskiej [w:] Kontakty polsko-afrykańskie. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. A. Żukowski, Olsztyn 2005.
- Pietraś Z.J., *Polityka zagraniczna państwa [w:] Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 1997.
- Piotrowski J., *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989.
- Polacy w Nigerii*, t. 2: *Wspomnienia*, red. Z. Łazowski, Warszawa 1998; t. 4: *Polacy w krajach Afryki Zachodniej*, red. Z. Łazowski, S. Łazowska, Warszawa 2000.
- Polityka zagraniczna Polski Ludowej 1944–1984*, oprac. zbiorowe, Warszawa 1986.
- Stosunki dyplomatyczne Polski 1944–1979 r. Informator*, oprac. J. Patryas i in., t. 5: *Afryka i Bliski Wschód*, Warszawa 1982.
- Szczepanik K., *Dyplomacja Polski 1918–2005: struktury organizacyjne*, Warszawa 2005.
- „The Wall Street Journal”, 21 VII 1960.
- Zajac J., Zięba R., *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989*, Toruń 2006.
- Zglobica M., *Zasady funkcjonowania Centrali Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych w latach 1954–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 27.
- Żukowski A., *Diaspora polska w Republice Południowej Afryki w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, Olsztyn 2008.
- Żukowski A., *Polsko-południowoafrykańskie stosunki polityczne*, Olsztyn 1998.
- Żukowski A., *W kraju złota i diamentów. Polacy w Afryce Południowej XVI–XX w.*, Warszawa 1994.

Afryka Subsaharyjska w polityce zagranicznej PRL

W artykule autor wskazuje cele i zadania polskiej polityki zagranicznej w stosunku do Afryki Subsaharyjskiej w latach 1944–1989. Polityka ta zaczęła być formułowana po 1956 r., gdy w wyniku dekolonizacji na omawianym obszarze powstały niepodległe

państwa. W pierwszym okresie opierała się na założeniach ideologicznych, tj. preferowano państwa, które miały charakter komunizujący bądź lewicowy. Później, w wyniku niestabilności politycznej, licznych zamachów stanu i puczów wojskowych w Czarnej Afryce, można odnotować w omawianej polityce zarówno cele ideologiczne, jak i pragmatyczne, odwołujące się do np. interesów gospodarczych Polski, w tym handlu.

Podstawowe cele polityki PRL wobec Afryki Subsaharyjskiej obejmowały następujące zadania: 1) podejmowanie szeroko zakrojonej akcji dyplomatycznej i ideologicznej na rzecz propagowania sił o charakterze antyzachodnim; 2) świadczenie pomocy technicznej w postaci delegowania lekarzy, inżynierów i rzemieślników wykwalifikowanych; 3) przydzielanie stypendiów dla młodzieży afrykańskiej, która miała podejmować naukę na wybranych uczelniach; 4) tworzenie organizacji o orientacji komunistycznej lub lewicowej, których zadaniem byłoby przenikanie dalej do lokalnych i regionalnych związków zawodowych. Natomiast starano się unikać udzielania pomocy bezpośrednio w postaci dotacji lub kredytów.

Mimo zmian dokonujących się Polsce, jak również zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej, cele te nie ulegały większym modyfikacjom aż do 1989 r.

SŁOWA KLUCZOWE

PRL, Afryka Subsaharyjska, polityka zagraniczna

Sub-Saharan Africa in the Foreign Policy of the Polish People's Republic

In this article, the author identifies the objectives and tasks of Polish foreign policy towards sub-Saharan Africa between 1944 and 1989. This policy began to be formulated after 1956, when independent states were established in this area as a result of decolonisation. In the first period, this foreign policy was based on ideological foundations, i.e. preference was given to states that were either communist or leftist. Later, as a result of political instability, namely the numerous political and military coups in Black Africa, it is possible to note both ideological and pragmatic objectives in the discussed policy, which referred, for example, to Poland's economic interests, including trade.

The basic objectives of the policy of communist Poland towards sub-Saharan Africa included the following tasks: 1. undertaking extensive diplomatic and ideological action to promote anti-Western forces; 2. providing technical assistance in the form of the secondment of doctors, engineers and skilled craftsmen; 3. awarding scholarships for African youth to study at selected universities; 4. establishing organisations with communist or leftist orientations, with the goal of penetrating local and regional trade unions. At the same time, efforts were made to avoid providing direct aid in the form of grants or loans.

Despite the changes taking place in Poland, as well as the changing international reality, these objectives did not undergo major modifications until 1989.

KEYWORDS

Communist Poland, Sub-Saharan Africa, foreign policy

JACEK KNOPEK – profesor doktor habilitowany, politolog, kierownik Katedry Nauk o Polityce na Wydziale Humanistycznym Politechniki Koszalińskiej w Koszalinie; zainteresowania badawcze: systemy polityczne, stosunki międzynarodowe, przemiany społeczne i cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne, polityka regionalna; publikacje: 15 monografii, 55 redakcji naukowych książek, 200 rozpraw i artykułów, 10 ekspertyz, 300 biogramów i haseł encyklopedycznych, 60 recenzji i sprawozdań naukowych, 300 artykułów prasowych.

JACEK KNOPEK – full professor, political scientist, Head of the Department of Political Sciences of the Faculty of Humanities at Koszalin University of Technology, Poland. Research interests include political systems, international relations, social and civilisational transformations, national and Polish diaspora problems, and regional policy. Publications: 15 monographs, 55 books, 200 dissertations and articles, 10 expert opinions, 300 biographical and encyclopedic entries, 60 reviews and scientific reports, 300 press articles.